

Barış Şiddet ve Çatışma

Birden çok anlamı olan bir sözcük olarak barış

Barış birden çok anlamda kullanılabilen sözcüklerden biridir ve sıklıkla 3 farklı anlamdan birinde kullanılır. Birden çok anlam içeren sözcüklerle sağlıklı bir iletişim için sözcüğün anlamları konusunda bir genel kabul sağlanması ve iletişim sırasında hangi anlamda kullanıldığının belirtilmesi önemlidir. Aksi halde iletişim güçleşir ve verimsizleşir.

Barış sözcüğünün belki de en sık kullanılan anlamı savaşıyan tarafların ya da küs olan kişilerin barışma işini, eylemini tanımlamaktır. Buradaki anlamı savaşın, küslüğün durdurulması ve bir anlaşma

Tacettin İnandı, Büşra Yetiş

sağlanmasıdır (1). Savaşıyan ya da küs olan tarafların barışma işi negatif barış kavramına benzetilebilir (2). “Barışmak için savaş gerekir.” diyenlerin aklındaki barış kavramı da büyük olasılıkla budur.

Barışın diğer bir anlamı şiddetten uzak olma ve huzur durumudur. Bu ise bir bireyin ya da toplumun huzurlu, dingin, mutlu olması ile yakın ilişkilidir (1). Barış sözcüğünün bu ikinci anlamını ise pozitif barışla ilişkilendirmek olanaklı olsa da pozitif barış daha iyi tanımlanmış, yapısal, kurumsal ve toplumsal değerleri içermektedir (2).

Daha yakın zamanda tanımlanan bir kavramda barış, bir beceri olarak ele alınır. Bu da bireyin ya da

toplumun çatışmaları şiddete başvurmadan barışçıl yol ve yöntemlerle çözebilme becerisi olarak kabul görür (2). Beceri anlamdaki barış bireyin çatışmalar karşısındaki farkındalık, duygu kontrolü, analitik ve çok yönlü düşünce yeteneği, farklı olana bakışı, barışçıl yol ve yöntemlerin neler olduğu konusundaki eğitimi gibi pek çok konu ile ilişkilendirilebilir. Aynı şekilde toplumun da çatışmaların çözümünde şiddete karşı dirençli olması, barışçıl yol ve yöntemler konusunda deneyimi, barışçıl yöntemler için gerekli kurum ve kuruluşlara sahip olması, kültürel ve sosyal değerlerinin barışçıl çözümü desteklemesi gibi konular ele alınabilir. Toplumun çatışmalarını şiddete başvurmadan barışçıl yollarla çözebilme becerisi olarak değerlendirilebilir.

Barışı bir beceri olarak ele aldığımızda diğer tüm beceriler gibi edinilebilir, geliştirilebilir ve sürdürülebilir bir durum olarak görmek gerekir. İnsanların temel hak ve özgürlüklere erişebilmesi, çatışmaların çözümünde barışçıl yolların kullanılabilmesi için, bireyin eğitimi, gerekli kurumların, sosyal ve kültürel değerlerin oluşturulması çabalarını barışın inşası olarak adlandırmak mümkündür. Toplumsal dokularda gerekli çalışmalarla barış inşa edilebilir bir durumdur. Bir toplum şiddet olaylarına karşı bağışık ve dirençli ise, orada barışın inşa edildiği varsayılabilir.

Barış sözcüğü bireysel, bireyin iç dünyasına ilişkin bir kavram olarak ele alınabileceği gibi, bireyler arası, gruplar içi, gruplar arası, toplumlar ve ülkeler arası bir düzeyde, hatta tüm canlıları ve cansızları kapsayan bir düzeyde ele almak olanaklıdır. Barış bireysel düzeyden evrensel düzeye kadar ele alınabilir. Bireysel, toplumsal, sosyal, küresel ve evrensel barış kavramlarından söz etmek olanaklıdır.

Evrensel barış kavramı insanla birlikte tüm canlıları ve cansız varlıkları ve bunlar arasındaki ilişkileri de kapsar. Evrensel barış hümanist yaklaşımın da ötesinde daha geniş kapsamlı bir bakış açısı olarak düşünülebilir.

Barışa ilişkin bu farklı anlamların iletişimdeki yarattığı aksaklıkları önleyebilmek için barış sözcüğünü hangi anlamda kullandığımızı açıklamak bir yaklaşım olabilir. Bir başka yaklaşım ise, barışı ek sözcüklerle birlikte kullanmak olabilir. İçsel barış, toplumsal barış, küresel barış, evrensel barış, pozitif barış, negatif barış, onarıcı barış, barışın inşası, mutlak barış, görelî barış gibi. Gereksinimden hareketle bugün barış sözcüğü önüne başka sözcükler alarak çeşitli bilimsel alanlara açılımlar yapmaktadır.



Barışın önüne eklenerek türetilen kavramlardan biri de “tıbbi barış” kavramıdır. Sağlık alanında bir dal olarak gelişmeye aday bir uzmanlık alanı olarak doğmaktadır. Sağlık barış ilişkisini ve sağlık çalışanlarının rolünü, sağlık aracılığı ile barışa erişme, sağlık çalışanlarının izleyebilecekleri ve kullanabilecekleri yaklaşımları ele almaktadır (3).

Disiplinler açısından ele alındığında, ilk zamanlarda barış konusunun askeri, siyasi ve diplomatik bir alan olarak ele alındığı görülür. Ancak günümüzde barış psikoloji, sağlık, ekonomik, eğitim,

antropoloji gibi pek çok alanın ilgisine girmiştir. Pek çok üniversitede birimler, merkezler açılmıştır. Bugün barış konusunda 400’ün üzerinde akademik program mevcuttur. Toplumsal ve sosyal barış kavramında bir kısım kurumların varlığı, sosyal ve kültürel değerlerin barışı desteklemesi, bireyin ve toplumun çatışma çözümünde barışçıl yolları kullanabilmesi beklenir. Bu ise karmaşık çok yönlü bir çabayı gerektirir. Doğal olarak halk sağlığı, psikoloji, eğitim, ekonomik, hukuk, antropoloji gibi birçok alan bu konuya ilgi duyar.

Pozitif bir kavram olarak barış

Her ne kadar negatif barış gibi bir tanım olsa da barış pozitif, olumlu bir kavramdır. Negatif barış şiddetin durdurulması, ya da en azından aktif olmaması olarak düşünülebilir. Sağlığı tanımlarken “Yalnızca hastalık ya da sakatlığın olmayışı değil, aynı zamanda beden ruhen ve sosyal yönden tam iyilik hali”(10) dediğimiz gibi, barış da pozitif bir kavramdır. Savaşın olmaması yeterli değildir, aynı zamanda güven ilişkileri, çatışma durumunda barışçıl yollarla çözebilecek kurumsal mekanizmaların varlığı (bağımsız evrensel yargı, eşitlikçi bir gelir dağılımı, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınması gibi.) gerekir.

Barışın zıt anlamlısı şiddet

Barış kavramını daha iyi anlayabilmek için zıt anlamlısı olan kavramı irdelenmelidir. Genellikle savaş ve barış sözcükleri birbirinin zıt anlamlısı kavramlar olarak kullanılır. Günümüzde barışın zıt anlamlısı savaş değil, şiddet olduğu ileri sürülmüştür (4). Savaş da bir şiddet türüdür ve şiddetin pek çok başka türü vardır. Barış sözcüğünün zıddı olarak şiddeti kabul etmek daha doğru gözükmektedir.

Şiddet bir gücün haksız bir biçimde kullanılması, ya da kullanılmak ile tehdit edilerek öteki insana, canlıya hatta cansız varlıklara zarar vermesi olarak adlandırılabilir. Kullanılması gerekirken bir gücün kullanılmayarak ya da yanlış kullanılarak başkalarına zarar vermesi de şiddet olarak düşünülebilir. Bir tanımında ise şiddet insan haklarının gereksiz yere ihlal edilmesidir (5).

Yöneltilen nesneye göre, çocuğa, kadına sağlık çalışanına yönelik şiddet; Şiddette kullanılan araca göre ekonomik, psikolojik, fiziksel şiddet; Ayrıca düzeyine göre mikro makro düzeyde şiddet gibi; görünürlüğüne göre doğrudan ve dolaylı şiddet olarak pek çok şekilde gruplandırılabilir (6).

Şiddetin bir sınıflandırılması doğrudan şiddet,

yapısal şiddet ve kültürel şiddet şeklindedir. Doğrudan şiddet buzdağının görünen yüzüdür, yapısal ve kültürel şiddet ise daha büyük bir sorun olarak karşımıza çıkan buzdağının görünmeyen yüzüdür. Doğrudan şiddet fiziksel zarar verme eylemini içerir, görünürdür, aktörü vardır ve somuttur. Yapısal şiddet ise daha soyuttur, bazı sosyal yapıların veya sosyal kurumların insanların temel ihtiyaçlarını karşılanması noktasında, engelleme ve zarar verme edimi ile hareket etmesiyle ortaya çıkan bir şiddet biçimidir ve aktörü doğrudan insan değil insanın oluşturduğu kurum ve yapılardır (6-7). Kısaca, yapısal şiddet, güç ve kaynakların eşit olmayan dağılımından, temel hak ve özgürlükleri dikkate almayan ve evrensel hukuk kurallarına uygun olmayan kullanımından ortaya çıkmaktadır (2).

Şiddet gücün evrensel hukuk, adalet kurallarına uymayan bir biçimde kullanılması ya da kullanılmaması olarak düşünülebilir. Bir çocuğun ihmalinde gücün kullanılmaması, sorumluluğun yerine getirilmemesi olarak karşımıza çıkabilir. O nedenle gücü elinde bulunduranlar sorumluluk taşırlar. Sorumlulukları gereğince hareket etmediğinde de diğerleri zarar görebilir. Yoksul bir babanın eve giderken tütününü eksik etmeyip

çocuklarının gıdasını ihmal etmesi de bir çeşit şiddettir. Aynı şekilde bir kamunun vatandaşlarının temel gereksinimlerini karşılamadan israf ve savurganlık yapması, kaynakları verimsiz alanlara kullanması da yapısal şiddet olarak değerlendirilebilir.

Kültürel şiddet; şiddet eylemlerine gösterilen toplumsal onay, kültürel varsayımlardan ve toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılan değer yargılarından kaynaklanır. Galtung, kültürel şiddet kaynağı olarak altı alan tanımlamaktadır. Bunlar din, ideoloji, dil, sanat, bilim ve kozmolojidir (8). Doğrudan veya yapısal şiddeti haklı göstermek veya meşrulaştırmak için kullanılmaktadır (4). Kültürel şiddet öznesi en belirsiz olanıdır.

Kültürel şiddetin zıt anlamı kültürel barıştır. Barış ve şiddet çevresinde pek çok kavramları çeken iki ayrı değerler kümesi gibidir. Bu değerler kümesindeki kavramlar tıpkı barış ve şiddette olduğu gibi zıt anlamlı kavramlardır. Eşitlik, sevgi, saygı, adalet gibi değerleri barış kümesine verirken, ayrımcılık, eşitsizlik, korku ve haksızlıklar şiddet kümesine gider.

Bir birey ya da kültür bir yanı şiddet diğer yanı barış olan bir ikilemin arasında bir yerdedir. Bazı toplumlar şiddete diğerleri ise barışa daha yakındır. Ama şiddetin hiç olmadığı mutlak bir barış, ya da barışın olmadığı mutlak bir şiddet durumu gerçek hayatta yoktur. Şiddetin egemen olduğu toplumlarda da barışçıl davranışlar görülebileceği gibi barışın egemen olduğu toplumlarda da yer yer şiddet gözlenebilir. Ancak buradaki hedef barış kültürünün egemen olduğu, şiddetin çok küçük boyutlara indirildiği bir birey, bir toplum, bir dünya hedefi daha gerçekçi olabilir. Bu durumu ise **görelî barış** kavramı ile açıklamak olanaklıdır.

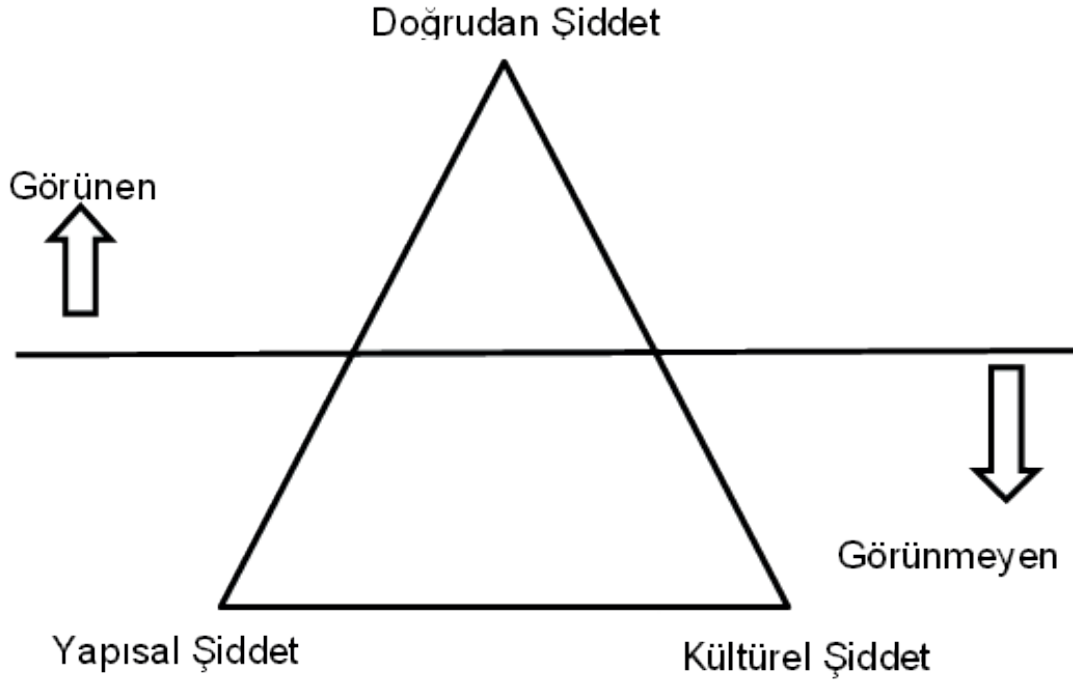
Şiddetin öznesi insan ya da insanın oluşturduğu kurum ve yapılarıdır. Ancak şiddetin nesnesi insan olabileceği gibi diğer canlılar ve hatta cansız varlıklarda olabilir.

Barış kavramında olduğu gibi şiddet de bireyin kendi içinde kendine karşı ortaya çıkabilir ve kişiler arası, gruplar içi ve arası düzeye, ülkeler kıtalar arası düzey, küresel düzeye erişebilir.

Dolaylı şiddet kültürel ve kurumsal yapılar üzerinden gelebileceği gibi çevre üzerinde yapılan

tahribatlar üzerinden de gelebilir. Hava, su, toprak ve gıda kirliliği ve bunların sonucu oluşan ölümler de bir şiddet olarak ele alınabilir.

Şekil 1. Şiddet Türleri



Özetle şiddet insanın doğrudan ya da kurumları aracılığı ile dolaylı olarak, gücünü evrensel hukuk kurallarına uygun olmayan bir biçimde insanın temel hak ve özgürlüklerine zarar verebilecek şekilde kullanılması ya da kullanılmakla tehdit edilmesidir. Gücün yanlış kullanımı sonucunda kaynakların israfı, insanların temel gereksinimlerinin karşılanmaması da şiddet olarak değerlendirilebilir. Şiddeti önlemekle sorumlu olan birimlerin gücünü yerinde etkin ve verimli bir biçimde kullanmaması da şiddet ve güç kullanımı açısından tartışılabilir.

Günümüzde genellikle barış tartışmaları görünen şiddet üzerinden yürür. Görünmeyen yapısal ve kültürel şiddet ve barış kavramları geri planda kalır.

Çatışma: Barış kavram ile ilgili en sık geçen sözcüklerden biri de çatışma (conflict) sözcüğüdür. Barış dergilerinin bazıları çatışma çözümü ve çatışma dönüşümü adı ile çıkmaktadır. Galtung'a göre çatışma doğaldır ve ikilemin olduğu durumda çatışma ortaya çıkabilir. Çatışmalar barışçıl yol ve yöntemlerle çözülebilir(9). Barışçıl yol ve

yöntemler ise diyalog, uzlaşma, empati, özür dileme, ödün verme, hoşgörü, temel hak ve özgürlüklere saygı, hukuksal, sosyal, siyasal ve kültürel çözümlerle mümkün olabilir. Doğal olmayan çatışmaların çözümünde şiddet kullanımıdır. Şiddet bir **sosyal patoloji** olarak adlandırılabilir.

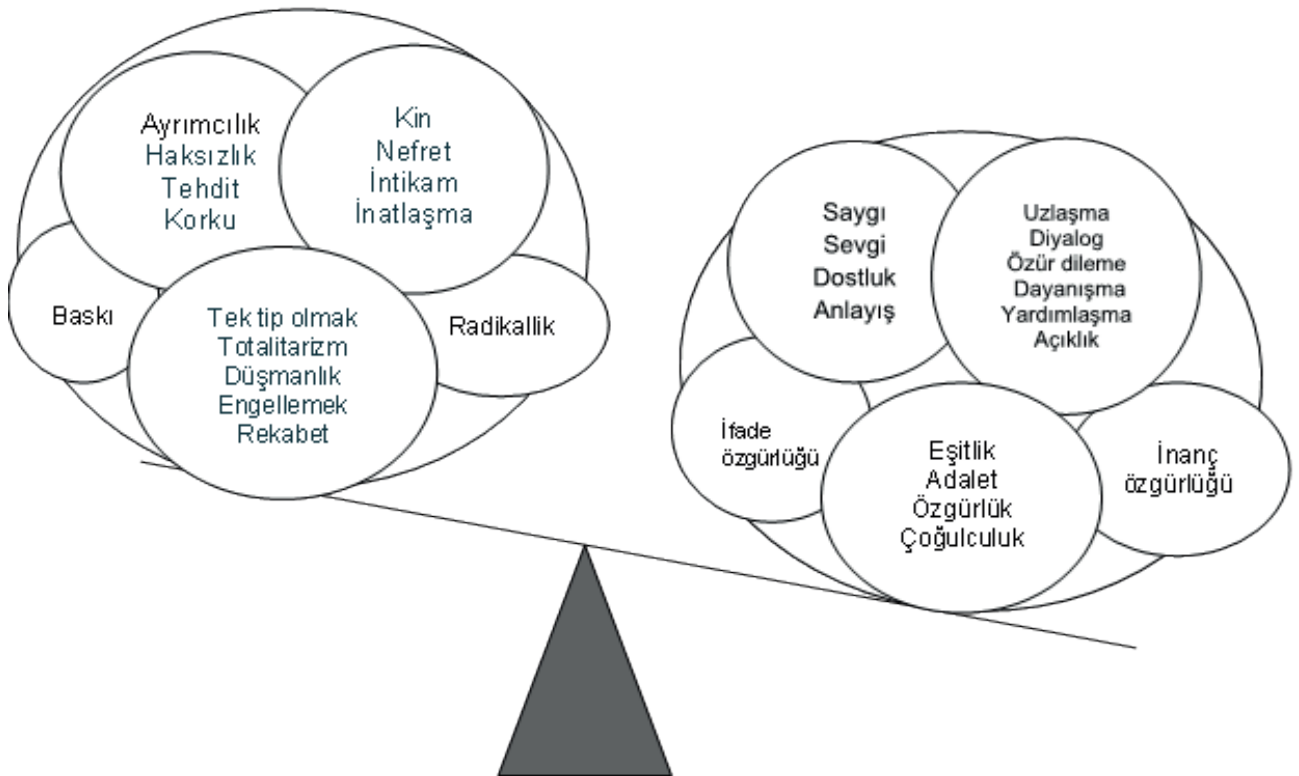
Şiddet Kültürü - Barış Kültürü

Şiddet ve barış ikileminde olduğu gibi toplumsal değerlerde pek çok ikilem mevcuttur; Yarışma-dayanışma, eşitlik-üstünlük, adalet-haksızlık, saldırı-koruma, güven-korku, yerel-evrensel gibi. İkilemlerle birlikte baktığımızda barışı ve şiddetin

birbirine zıt pek çok değeri etrafında topladığını görmek olanaklıdır.

Şiddeti; kin, nefret, intikam, öfke kontrolünde zayıflık, korku, inatlaşma, tek tip olmak, ayrımcılık, haksızlık, düşmanlık, tehdit, engellemek, totalitarizm ve rekabet gibi değerlerle kümeleştirmek mümkün iken barışı; saygı, hoşgörü, sevgi, anlayış, uzlaşma, özür dileme, çeşitlilik, çok yönlü bakış, eşitlik, adalet, adil olmak, dostluk, özgürlük, güven, açıklık, çoğulculuk, demokrasi, diyalog, dayanışma, yardımlaşma gibi değerlerle kümeleştirmek olanaklıdır.

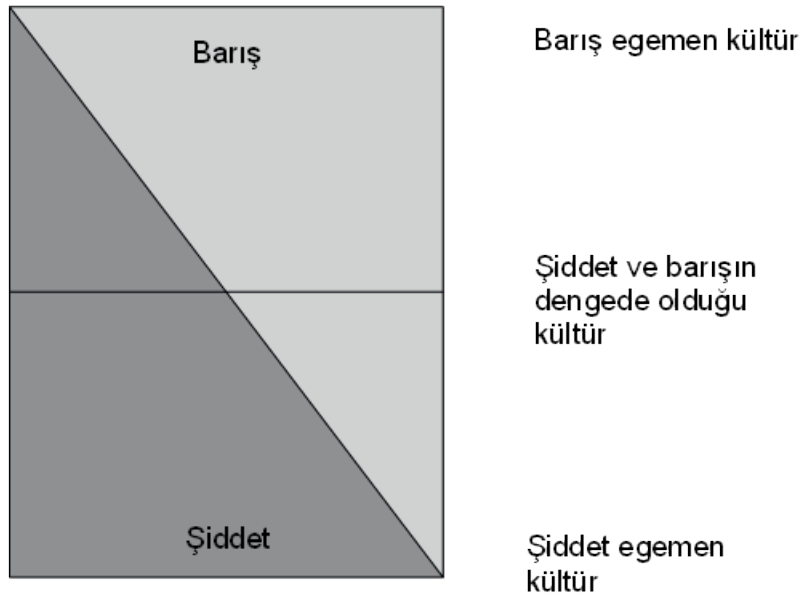
Şekil 2. Şiddet kültürü - Barış kültürü



Bu değerleri birini diğerinin ön koşulu gibi görmek de doğru olmayabilir. Neden ve sonuç ilişkisi burada karmaşıktır ve bu değerler birlikte bir etkileşim ile artıp azalırlar.

şiddet ve barış ikilemini bir ordinal değişken olarak ele alırsak, en az 3 düzey oluşturulabilir. Bu düzeyi kabaca řu şekilde şematize etmek de mümkündür; 1- şiddet egemen kültür, barışlı davranışların çok az olup şiddet davranışlarının çok olduğu kültürdür. 2- şiddet ve barışlı değerlerin birbirine yakın ve dengede olduğu bir geçiş kültürü 3- Barışın egemen olduğu kültür. Barış egemen kültürde bir miktar şiddet olacağı gibi, şiddet kültüründe de barışlı değerler olacaktır. Kuşkusuz bu düzey sınıflandırma daha ayrıntılı da yapılabilir.

şekil 3. şiddet ve barış ikliminde kültür



Bir toplumda barış durumunun mevcut düzeyi kadar önemli olan bir diğer konu da, mevcut durumun yönüdür. Bir başka deyişle trendin yönünü, eğimi görmek, hareketin yönünü anlamak özellikle geleceği tahmin edebilmek bakımından önemlidir. Barış egemen kültüre doğru mu ilerliyor, şiddet egemen kültüre doğru mu ilerliyor sorusunun yanıtını bulmaktır. Bu amaçla nesnel ölçütlere dayalı bir yöntemle barış durumunun izlenmesi çok değerli bir yaklaşımdır. Ekonomi ve Barış Enstitüsü'nün yıllık olarak hazırladığı küresel barış indeksi de yararlı bir iç olarak incelenmesi gereklidir (11).

İnşa edilebilir bir durum olarak barış

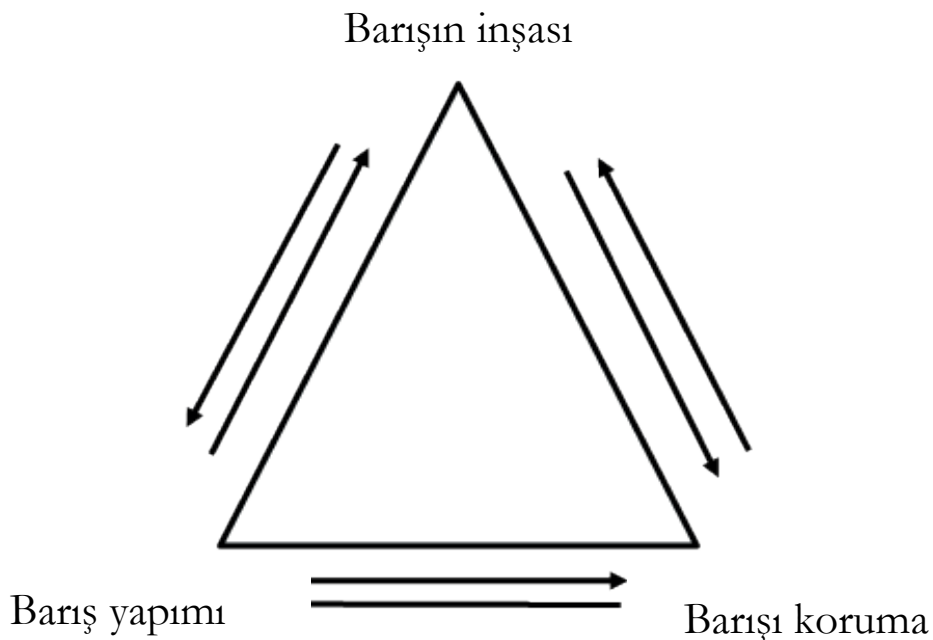
Barış kuramcılarını barışı gerçekleştirmek için üç yolun olduğuna işaret ederler: Birincisi barışı koruma (peacekeeping): çatışma davranışlarının azaltılması ve direkt şiddetin durdurulması, ikincisi barış yapma (peacemaking): tarafların birbirlerine karşı negatif algılarını içeren tutumlar azaltılması, üçüncüsü ise barışı inşa (peacebuilding): çatışma yapılarının temelindeki çıkar çatışmalarının ya da ilişkilerinin dönüştürülüp, yapısal şiddetin ortadan kaldırılmasıdır(12). Barışı yapmak ve inşa etmek kadar, onu korumak, sürdürmek ve geliştirmek de çok önemlidir. Tüm bunlar barış kültürünün oluşumu ile olanaklıdır. Ülkelerin eğitim programlarını, barışçıl çatışma çözümü, diyalog ve uzlaşmacılık öğeleri bakımından yeniden gözden geçirmelerini gerekli kılmaktadır (13).

Barış için ne yapmalıyız?

Son olarak barış aslında sadece savaşları durdurmak veya kısa bir süreliğine savaşlara ara vermek için insanlar arasında yapılan anlaşmalar değil; yapılabilir, sürdürülebilir hatta inşa edilebilir dinamik bir kavramdır. Bu durumda dünyada ki her bir birey barışçıl yol ve yöntemleri bilerek gerek çevresinde gerek toplumda gerekse ülkeler arasında bu yol ve yöntemlere göre hareket etmeli ve barış kültürünü bilen nesiller yetiştirmeliyiz. Ancak bu şekilde barışı koruyabiliriz.

Toplumsal, küresel ve evrensel barışın sağlanması bugün insanlığın en önemli görevlerinden biridir. Hem insan hem de diğer tüm canlılar için en somut ve en büyük tehlike yine insanın kendisinden gelmektedir.

Şekil 4. Barış üçgeni



İnsanlığın önünde iki temel seçenek mevcut; ya rasyonel davranarak bu sorunu çözecek ya da irrasyonel hareket ederek dünyayı tehlikeye atacaktır.

Yerel çıkarları, değerleri evrensel değerlerin önüne koyan yayılmacı ve üstünlükçü yaklaşım, rekabetçi ve ayrımcı bir insan kültürünün egemenliğinde barışı sağlamanın mümkün olmayacağına son birkaç yüzyılda tanıklık ettik. İnsanın insanı düşmanlaştırması, sınırları tel ve duvarlarla ayırması ile dünyaya barışı getiremeyeceğimiz açıktır.

Dünya barışı ancak evrensel düşünen, eşitlikçi adil insan anlayışı ile mümkündür. Dünyadaki tüm insanların hatta canlıların haklarının olduğunu, tüm insanların eşit ve hür olduğunun kabulü iyi bir başlangıç olabilir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin kâğıt üzerinden çıkıp yaşama uygulanması hedefi iyi bir adım olarak görülebilir. Adalet, evrensel hukuk kuralları, toplumsal eşitlik, özgürlük, temel haklara saygı, barış eğitimi, temel gereksinimlerin karşılanması konusundaki gelişmelerle küresel barış konusunda gelişmeler olanaklıdır. Evrensel barış ancak dünyaya barış kültürünün egemen olması ile olanaklıdır. Barış kültürü sosyal kültürel değerlerin, toplumsal yapıların, eğitim sistemlerinin barış kültürü ile uyumlu olmasını gerektirir. Barış kültürünün yaratılması insanlık adına en rasyonel olanıdır. İnsan irrasyonel korku ve kaygılarla şiddet üretmekten kurtulmalıdır. Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, halen çok önemli tehditler olsa da insanlığın evrensel barışa doğru ilerlediğine ilişkin kanıtlar giderek artmaktadır.

Kaynaklar

1. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 21.12.2022)
2. Galtung, J. (1969). Violence, Peace And Peace Research, Journal of Peace Research, Vol.6, No.3, pp.167-19, Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/422690?readnow=1&seq=17#page_scan_tab_contents
3. Medical Peace Work. <https://www.medicalpeacework.org/home.html> (Erişim Tarihi: 26.12.2022)
4. Galtung, J. (1990). Cultural violence. Journal of Peace Research, 27(3), 291-305.
5. Galtung, J. (1980). The basic needs approach. K. Lederer, J. Galtung ve D. Antal (Ed.), Human needs: A contribution to the current debate. Cambridge: Oelgeschlager, Gunn and Hain.
6. Galtung, J. (1990). Cultural violence. Journal of Peace Research, 27(3), 291-305.
7. Yıldırım, M., Z. (2021/3) Ayrımcılık ve Şiddetin Toplumsallaşması: Sosyal Adalet ve Toplumsal Barış, Çalışma ve Toplum Dergisi, s:1813-1838

8. Hoegberg, D. (1999). Principle and Practice: The Logic of Cultural Violence in Achebe's Things Fall Apart. College Literature, 26 (1), 69-79.
9. Galtung, J. (1996) Peace by peaceful means. Peace and conflict, development and civilization. Oslo: International Peace Research Institute.
10. <https://www.who.int/about/governance/constitution> Erişim tarihi: 02.01.2023
11. The Institute for Economics and Peace. <https://www.economicsandpeace.org/reports/>
12. Galtung, J. (1976). Three approaches to peace: Peacekeeping, peacemaking, and peacebuilding.
13. Demir S. (2011). Türkiye'de Barış Eğitime Bakış: Tanımlar, Zorluklar, Öneriler: Nitel İnceleme, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Educational Sciences: Theory & Practice -11(4) 727-1745 Taşlıyan, M. ve Gök, S. (2012). Kamu ve özel hastanelerde hasta memnuniyeti: Kahramanmaraş'ta bir alan çalışması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2(1): 69-94.